

JAKOB LADEGAARD

(H)VIDE VERDEN

KNUT OVE ELIASSON, ANNE FAS-
TRUP, TUE ANDERSEN NEXØ (RED.)

**Europæisk litteratur 1500-1800, bd. 1:
Verden – Fra Columbus til Napoleon**

Aarhus: Aarhus Universitetsforlag, 2013, 260
sider

Europæisk litteratur 1500-1800 er en planlagt bogserie i fire bind om den tidligt moderne europæiske literaturs historie. Serien redigeres i et dansk-norsk samarbejde af Knut Ove Eliasson, Anne Fastrup og Tue Andersen Nexø. Omdrejningspunktet for dens historieskrivning er litteraturens forhold til politik. De fire bind er således organiseret efter fire grundlæggende dimensioner af periodens politiske liv i Europa: Verden (forholdet til andre verdensdele med særligt fokus på koloniseringen), staten, samfundet og individet. Seriens første bind, *Verden: Fra Columbus til Napoleon*, er udgivet. Den rummer ni længere artikelbidrag skrevet af redaktørerne samt Elisabeth Friis, Ingvild Hagen Kjørholt og Carsten Meiner.

Hvis man kan slutte fra denne antologi til seriens helhed, så bliver den et markant bidrag til europæisk litteraturhistorieskrivning på dansk og norsk. For det første, fordi den dækker en væsentlig, formativ periode i moderne europæisk litteratur og historie, der ikke tidligere har været genstand for så grundig litteraturhistorisk granskning i Norden. For det andet, fordi den kaster nyt lys over mange af denne periodes kanoniserede værker ved at fokusere på deres forbindelser til den politiske udvikling frem for at organisere sit stof efter vanlige litteraturhistorie-interne rubrikker som genre og motiv. For det tredje, fordi bindet i stedet for at genoptegne de velkendte udviklingslinjer set fra luftballonens perspektiv graver sig ned i enkeltværker og deres såvel lokale som globale historiske kontekst uden dog helt at miste blikket for større, diakrone sammenhænge. Og

for det fjerde, fordi de enkelte artikler generelt er oplysende, velskrevne og idérige. Mange af dem rummer nye indsigter for fagmanden – i hvert fald undertegnede – og vil samtidig kunne berige litteraturhistorieundervisningen som fremragende eksempler på historiserende værkanalyse.

Selvom jeg altså er begejstret for *Verden: Fra Columbus til Napoleon* som helhed, er der selvfølgelig altid nogle valg og delelementer, man kan diskutere. I det følgende vil jeg først fokusere på de overordnede rammer om bogen og serien, som redaktørerne beskriver i indledningen. Her skal det især handle om bogens politikbegreb og dens litteraturhistoriografiske metode. Dernæst følger et lidt nærmere signalement af bogens enkelte bidrag.

Som sagt skiller serien sig ud fra vanlig litteraturhistoriografi ved at sætte litteraturens forhold til politik i centrum. Som sådan placerer serien sig som del af en stærk strømning i de sidste ti-femten års litteratur- og æstetikforskning, der udforsker kunstens og litteraturens politiske betydning. Utvivlsomt en tiltrængt fornyelse med en række væsentlige udgivelser til følge. Men den store opmærksomhed på politik har også medført en vis begrebslig udvanding, en uheldig tendens til at kalde hvad som helst for politisk uden nødvendigvis at specificere begrebets betydning i sammenhængen. Som om det automatisk er *politisk*, når et litterært værk forholder sig til eksempelvis køn, seksualitet, miljø, globalisering eller vareforbrug.

Man aner en besindelse på dette problem i redaktørernes indledning til *Verden: Fra Columbus til Napoleon*. Her hedder det på side 12, at serien “vil ta utgangspunkt i et begreb om politikk som ligger tettere på politologien og statsvitenskapen enn på ideologikritikken. Politikk er i denne forbindelse å forstå som den historiske produksjonen og administrasjonen av politisk fellesskap – og av det konglomerat av forestillinger som knytter seg til disse.” Når man efter endt læsning af antologien vender tilbage til denne formulering, virker

den ikke dækkende. Jeg tror ikke, at ret mange statskundskabsforskere – i hvert fald ikke dem, jeg kender – vil kunne genkende ret meget af bogens indhold som orienteret mod politik i den forstand, de vanligvis forstår “produksjonen og administrasjonen av politisk fellesskap” som noget, der angår statslige og andre institutioners indretning og forvaltning, offentlige beslutningsprocesser og fordelingen af ressourcer. Seriens andet bind om staten kommer måske tættere på, men lur mig, om det vil ligne Magtudredningen.

Artiklernes tilgang er i stedet tættere på politisk idéhistorie, sociologi og – uanset hvad redaktørerne siger – ideologikritik. Et genkommende kritisk greb i artiklerne er således analyser af de europæiske forestillinger om “den Anden” med afsæt i en opdateret postkolonial ideologikritik. Tilgangen er kendetegnet ved at nedprioritere den teoretiske *lingo* fra dele af den dekonstruktivt inspirerede postkolonialisme og de bastante dikotomier, der præger *old school* ideologikritisk postkolonialisme. I stedet får man en mere detailorienteret historisk analyse med blik for såvel de litterære værkers formelle egenart (redaktørerne fremhæver især genreforhold, men det fylder nu ikke lige meget i alle artikler) som komplekse lokale og internationale diskursive, sociale og økonomiske formationer. Som sådan er der paralleller til eksempelvis Madeleine Dobies glimrende bog *Trading Places – Colonization and Slavery in Eighteenth-Century French Culture* (2010), til hvilken der refereres flittigt i antologiens sidste del. Det er måske ikke ideologikritik som vor morfar lavede den, men det underliggende begreb om politik er tættere på den end på statskundskabens. Faktisk illustrerer antologiens artikler forbilledligt det, som Frankfurterskolen først begrebsliggjorde og analyserede systematisk, nemlig at litteratur kan give et kritisk indblik i samfundsforholdene som litteratur, det vil sige i kraft af sin æstetiske form (herunder genre) – et indblik som er anderledes, men ikke mindre relevant end dem, man kan få gennem politologiske studier.

En god del af de seneste årtiers litteraturhistoriografi har udfordret en traditionel, kronologisk

fremstilling af litteraturhistoriens hovedspor. I stedet er ofte trådt en netværksmodel, hvor lokale, afgrænsede nedslag i historien udgør knudepunkter i et virtuelt netværk af implicitte forbindelser mellem værker, tider og steder. Det ser man eksempelvis i Denis Hollier (red.): *A New History of French Literature* (1998) og i samme series værker om tysk og amerikansk litteratur, foruden naturligvis de mange bind i det omfattende projekt *Comparative History of Literatures in European Languages*, der nu ledes af Marcel Cornis-Pope. Herhjemme ser man noget lignende i Anne-Marie Mais *Hvor litteraturen finder sted*, i hvilken litterære steder overtager den tidlige kontinuitets rolle som organiserende princip.

Selvom *Verden: Fra Columbus til Napoleon* ligner de ovennævnte ved at prioritere nedslag over kronologisk udvikling, adskiller den sig også på flere måder. For det første er dens 20-30 sideres artikler meget længere end opslagene i eksempelvis *A New History*-serien. For det andet prioriterer den det, man kunne kalde den store historie i dens bestræbelse på at skrive “Litteraturhistorie ut fra et begivenhetshistorisk perspektiv”, som det hedder i indledningen. Det er ofte krige, revolutioner, politiske kriser og skelsættende opdagelser, der udgør den historiske kontekst for artiklernes læsninger. Derved kommer artiklerne også naturligt til at dreje sig om litteratur fra periodens skiftende politiske magtcentre (14), om end man i koloni-sammenhæng savner Holland og – udgivelsens ophav taget i betragtning – Danmark. Her adskiller antologien sig fra mange af ovennævnte litteraturhistoriers tendens til at opsøge de “små” historier og i tilknytning hertil mere marginale og underbelyste litterære udtryksformer og kulturelle kredsløb. Selvom nogle af antologiens artikler kommer godt omkring, tager de alle udgangspunkt i kanoniske hovedværker fra “de vigtigste nasjonallitteraturene i Europa i perioden, både språklig og genremessig” (18), hvilket her primært vil sige Spanien, England og Frankrig. På den vis er antologien en mere traditionelt tænkt litteraturhistorie, der har mindst

lige så meget til fælles med Auerbachs *Mimesis* som med de førnævnte litteraturhistorier. Ja, man aner endog en hegeliensk impuls, for ikke alene befinder vi os på hovedværkernes og den store, monumentale histories arena, redaktørerne antyder også i deres konklusion, at periodens kolonihistorie kan ses som en slags imperialismens kommentar-sig-selv i en bevægelse fra Columbus’ “vage gisninger” (246) til den fuldt udfoldede imperialisme med sin forening af viden, ånd og magt i Frankrigs ægyptiske felttog under Napoleon – der jo, siges det, ifølge Hegel var intet mindre end verdensånden til hest.

Nogle af problemerne i denne tilgang gør redaktørerne selv opmærksom på i deres indledning. Først og fremmest er der selvsagt meget stof, der bliver udeladt. Det gælder ikke blot mindre kanoniske værker, det gælder også mindre kanoniserede litterære kulturer. Central- og Østeuropa forsvinder som så mange gange før fra kortet i en fremstilling, der hævder at beskrive “viktige aspekter ved konstitueringen av en europeisk identitet” (19). Hvis redaktørerne for alvor ville tage dette formål på sig, så burde de i det mindste redegøre for, hvad de overhovedet forstår ved “Europa” og “europæisk” i denne historiske sammenhæng. Det kan de nå endnu – der mangler jo stadig tre bind af serien.

Selvom redaktørernes begrebslige og historiografiske rammesætning om antologien altså kan diskuteres, så er det, som de skriver, i sidste ende de enkelte kapitlers læsninger, der skal retfærdiggøre valget af tekster. Og det gør de i rigt mål. Her viser hovedværkstilgangen sin styrke. Den giver plads til den dybdgående, tekstnære fortolkning med blik for formelle, æstetiske virkemidler, som den brede *cultural studies*-inspirerede tilgang i de tidligere nævnte nyere litteraturhistorier sjældent giver så meget plads. Det virker bedst, når de værker, forfatterne udvælger, ikke er selvskræve i sammenhængen, som eksempelvis Tue Andersen Nexøs genrebevidste komparative analyse af renæssancens historiske eper eller Anne Fastrups

læsning af maurernes betydning for konstruktionen af det heroiske ridderideal i *Don Quijote*. Her opdager man mindre kendte sider af klassikerne som egenartede forhandlere af et møde mellem europæere og “verden”. Samme nyhedsværdi har det ikke, når de analyserede værker netop er kanoniserede, *fordi* de beskriver et sådant møde og derfor længe er blevet læst ind i en postkolonial eller nyhistorisk sammenhæng. Det gælder for eksempel Montaignes essay “Om kannibaler” og Aphra Behns *Oroonoko*, som Knut Ove Eliasson og Andersen Nexø skriver nuanceret og vidende om samt Shakespeares *The Tempest*, som analyseres af Elisabeth Friis med inddragelse af en historisk begivenhed, som jeg ikke havde hørt om før: et show i 1603, hvor to nordamerikanske indianere kunne iagttages af nysgerrige tilskuere, mens de roede frem og tilbage over Themsen i kanoer af bark. Artiklerne er en fornøjelse at læse (om end motivet for at inddrage Vergil i læsningen af *The Tempest* er lidt uklart for mig), men nyhederne ligger her i enkeltstående detaljer frem for det overordnede greb, og derfor kan artiklerne som helheder – selv for en bredt orienteret fagmand, der ikke er ekspert på området – virke en lille smule som *old news*. Men det er heller ikke at foragte, når det er *good news*.

Som sagt er det generelle niveau højt i antologiens artikler, både hvad angår formidling, analyse og historisk viden. Men nogle få artikler skiller sig alligevel en smule ud. En enkelt i negativ retning, de øvrige i positiv. Antologiens nok svageste led er for mig at se den første, Carsten Meiners artikel om Columbus’ dagbøger – et stofområde, der må siges at ligge i udkanten af Meiners vanlige forskningsterritorium. Måske er det derfor, at artiklen fremstår en smule dunkel og uforløst. Der lægges op til, at Columbus agerer “taktisk” (28) i sine optegnelser, når det kommer til at beskrive opdagelsesrejsens formål, idet han fremstiller den som en religiøs mission, hvilket hans kontrakt med det spanske regentpar faktisk ikke nævnte noget om. Men vi får ikke nogen forklaring på, hvilke interes-

ser Columbus havde i at minde de Fernando og Isabel om, at "også tronen skal respektere budet om katolicismens udbredelse" (31). Det behøvede han i øvrigt næppe, al den stund *los reyes católicos* netop søgte at legitimere deres samling af Spanien i religiøse termer, hvilket Meiner i øvrigt ikke er blind for. Desuden forlader Columbus hurtigt den religiøse diskurs i dagbogen til fordel for en monoman besættelse af guld. Hvordan det præcis harmonerer med den "taktiske" religiøse ramesætningsdagsorden, er heller ikke helt klart. Har det at gøre med, at Columbus' dagbøger kun kendes gennem Bartolomé de Las Casas' redigerede udgave, og derfor visse steder udtrykker Las Casas' interesser? Meiner kalder i hvert fald dette forhold "afgørende" (26), men gør derefter ikke væsentligt mere ud af det. Det er symptomatisk for en artikel, hvis ellers interessante analytiske anslag ikke udfoldes og forbindes tilstrækkeligt.

Hvis det halter en smule i begyndelsen, slutter antologien til gengæld vældig fint af med tre artikler, der ud over at være gode selvstændige stykker som de tidligere omtalte også vinder ved at hænge naturligt sammen gennem deres omdrejningspunkt: Den franske oplysnings forhold til den ikke-europæiske Anden. De tre artikler tager udgangspunkt i læsninger af henholdsvis Montesquieus *Lettres Persanes*, Diderots *Supplement au voyage de Bougainville* (begge af Knut Ove Eliasson og Anne Fastrup) samt Voltaires *Candide* (Ingvild Hagen Kjørholt). Artiklerne giver tilsammen et bredt udfoldet og nuanceret billede af oplysningsforfatternes kritiske dialog med samtidens franske diskurser om det orientalske despoti, de ædle vilde på Tahiti og det koloniale slaveri. Det fine ved artiklerne er deres blik for, hvordan oplysningsgens ambivalente fremstillinger af det fremmede både fungerer som eksotisk, ideelt eller dystopisk modstykke til visse dele af det franske samfund, og samtidig kritisk spejler andre dele af det i en bestandig, kompleks vekslen mellem tiltrækning og frastødning, nærhed og distance. Samtidig er artiklerne inspirerende originale i deres valg af hi-

storisk kontekstualisering. Det gælder ikke mindst inddragelsen af teorier om befolkningstilvækstens rolle for nationaløkonomien i læsningen af Diderot. Det er overbevisende og befriende også i dansk sammenhæng at få hevet d'herrer *philosophes* ned fra den åndshistoriske piedestal, hvor de stadig ind imellem tvinges til at samle andægtigt støv, og tilbage i den rodede samtid, som de forsøgte at begribe og forandre.

Min konkluderende anbefaling af denne tankevækkende antologi kan efter dette lange tilløb gøres kort: Jeg glæder mig oprigtigt til næste bind i serien.

Jakob Ladegaard er lektor ved

Institut for Æstetik og Kommunikation, Aarhus Universitet